

„FÉNY NEVÉRE, ÁLDÁS EMLÉKÉRE!”

GRÓF ANDRÁSSY GYULA LOVAS SZOBRÁNAK 1906. ÉVI FELAVATÁSA

BEVEZETÉS

1906. december 2-án ünnepélyes külsőségek közepette felavatták gróf Andrássy Gyula miniszterelnök budapesti, Kossuth téri lovas szobrát. A ceremónia az esztendő kiemelkedő kulturális eseménye volt, melynek rangját hűen jelezte, hogy Ferenc József leplezte le a szobrot. A várbeli Szent István-szobor májusi felavatása, valamint Rákóczi Ferenc hamvainak kassai októberi újratemetése révén ez az év a második Wekerle-kormány legjelentősebb kulturális eseményeit hozta el,¹ egyben része volt azon folyamatnak, amikor „a XIX. századi nacionalizmusok megszilárdulása során a jogi egyesülést az érzelmi kohézió követte”.² E tényező hatására a kulturális terület virágkorát élte, amelynek része volt az országos – tömeges – szoboravatás. Gróf Andrássy Gyula lovas szobrának avatási ünnepe így a koalíciós kormány egyik legfontosabb, látványos vetületévé vált: az ország politikai vezetői félretették a szokásos torzsalkodásokat, és egy pillanat erejéig a 48-as és 67-es nézetek nem egymást kioltó, hanem komplementer erőkké változtak. Míg Rákóczi hamvainak hazahozatala a 48-as tábor számára jelentett különösen nagy eredményt, addig Andrássy szobrának felavatása a 67-esek számára volt kedvesebb; azonban mindkét személyiség integrálni tudta a magyar közvéleményt.

Mikszáth Kálmán gondolatait idézve, „együtt volt megint az egész nemzet: mint egy arany abroncs a széteső dongákat, ez a név [ti. Andrássy] összerántotta az összes pártokat, főművének, a kiegyezésnek ostromlóit és támogatóit”.³ Az emlékmű átadásával Budapest harmadik lovas szobra készült el, jóllehet Andrássy szobra

¹ Ferenc József a szobor avatása mellett ezekben a napokban adta át a Szépművészeti Múzeumot, a Ráth Múzeumot, valamint a Szent István-bazilika zárókövét is. *Tolnai Világlapja*, 1906. (6) 49. sz. 390.

² Bertényi Iván: Állt 37 évet. Werbőczy István budapesti szobra. *Történelmi Szemle*, 2014/2. 203–230. 207.

³ *Vasárnapi Ujság*, 1906. (53) 49. sz. 793.

eredetileg a főváros első effajta emlékműve lett volna,⁴ azonban a tizenhat évig húzódó megvalósítás révén Savoyai Jenő és Szent István várbéli emlékművei megelőzték azt.

Jelen tanulmányban az Andrássy-szobor felállításának hátterét, eseménytörténetét kívánom felvázolni, melynek aktualitását nem szükséges hosszasan magyaráznom: amikor a Tisztelt Olvasó e tanulmányt a kezében tartja, az újjáépített emlékmű régi pompájában ragyog a Kossuth téren.

AZ EMLÉKMŰ ELŐKÉSZÍTÉSE

„A művészet adjon derűt, a nyomort hagyja meg másnak, a szocialistáknak!”

Az alcímben felhasznált idézet az emlékmű szobrászától, Zala Györgytől származik, aki a szobor készítésének idején, 1905-ben így foglalta össze ars poeticáját Fülep Lajos művészettörténésznek: „Szeretem mindazt, ami klasszikus. A reneszánszhoz érzem magam közelebb [...] én a klasszikus művészet híve modernnek érzem magam [...] a klasszikus formákat megtartom [...] A derűt szeretem, ez legyen a művészet feladata ne a nyomor [...]. A művészet adjon derűt, a nyomort hagyja meg másnak, a szocialistáknak!”⁵ Úgy vélem, e mentalitás maximálisan érvényesült Zala egyik fő műve, az Andrássy-szobor elkészítése során, kvázi képzőművészeti leképezve azt. Valószínű, hogy a második világháborút viszonylag épen átvészelő emlékmű bolsevik elpusztításában ez a tényező döntő szerepet játszott.

A szobor története egészen 1890-ig nyúlik vissza, amikor az Országgyűlés – Andrássy halálát közvetlen követően – elfogadta a lakonikus 1890. évi III. törvénycikket. A gróf Andrássy Gyulának állítandó emlékről című jogszabály mindössze két paragrafusból állt, amelyek kimondták, hogy 1. § Gróf Andrássy Gyulának a trón és a haza iránt szerzett érdemei elismerésül Budapesten államköltségen emlék állítandó, valamint 2. § Ezen törvény végrehajtásával a ministerium [vagyis a kormány – L. D.] bízatik meg.⁶ A törvény elfogadása világossá tette, hogy a dualizmus zenitjén a magyar politikai elit számára mit is jelentett Andrássy. A „szép akasztott” arisztokráciában nem pusztán a magyar nemzet kiemelkedő politikusát tisztelték, hanem az európai jelentőségű államférfit is – különösen az 1878. évi berlini kongresszuson betöltött szerepe miatt.⁷

⁴ *Vasárnapi Ujság*, 1904. (51) 49. sz. 832.

⁵ Szatmári Gabriella: *Fény és árnyék. Zala György pályája és művészete*. Zalaegerszeg, Vitrin Kiadó, 2014. 109.

⁶ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6366> (letöltve: 2015. november 11.)

⁷ A kongresszuson Andrássy a Monarchia külügyminisztereként valóban fontos közvetítő szerepet

A dualizmus korának első magyar miniszterelnöke – parafrázissal élve – „újjászülötő nemzeti középlétünk mementóját” testesítette meg. Az Andrássyt övező tiszteletet Mikszáth találóan így fogalmazta meg: „Andrássy Gyula gróf csúcsa volt a magyar úri nobilitásnak és a magyar szellemnek. Ha Deák Ferenc a magyar paraszt inkarnációja, azoknak összes bölcsessége egy fejben, Andrássy a magyar úr finomsága, charme-ja és szeretetreméltósága desztillált alakban. Nagy úr tudott lenni, anélkül, hogy gőgös legyen, mindenkit megnyert, sőt megigézett, anélkül, hogy leereszkedőnek látszanék”.⁸

Mindebből szinte egyenesen következett a lovas szobor forma is, amelyet kezdetől fogva felkarolt és támogatott az Andrassy-család.⁹ E döntés később nagy vitákat váltott ki, leginkább abban a tekintetben, hogy mivel Andrassy diplomataként érte el döntő sikereit, mennyire van értelme egy külügyért lóra ültetni.¹⁰ Jelentős érvek nyomtak azonban latban a lovas szobor forma mellett is. Mint említettük, 1890-ben Budapesten még nem volt lovas szobor, és Andrassy az 1848–49-es szabadságharc során huszár-törzstisztként többször tett tanúbizonyságot bátorságáról.¹¹ Ráadásul az az igény is megfogalmazódott, hogy Andrassy alakját az 1867. évi királykoronázásra érkező – a nép között lovaglóló! – államférfiként örökítsék meg. Ennek megfelelően nem lehet kizárólagosan a magyar állam hübriszére visszavezetni ezt a döntést, jóllehet sokan értettek egyet Mikszáth tizenhat évvel későbbi gondolataival, miszerint „Európa más nagy városaiban ezek [a lovas szobrok] a legérdekesebb látványos-

---

töltött be az 1877–78. évi orosz–török háborút követő zűrzavaros balkáni helyzet rendezésében, és az európai erőegyensúlyt végzetes módon fenyegető orosz expanzió megfékezésében, még ha a magyar közvélekedés fel is nagyította ezt a szerepet. Pl. „Nem annyi erőszakkal, mint Bismarck, Gorcsakov ravaszsága nélkül és nem használva Salisbury angol gőggel adott tanácsait, egészen a maga gondolkodása szerint irányította a berlini kongresszust is, hogy a kiegyezés, a hármas-szövetség mellé megalkossa a Monarchia harmadik nagy védőfalát, a háborgó Balkán egyensúlyát.” *A Hét*, 1906, (17) 48. szám. 789. Itt jegyzem meg, hogy a berlini kongresszust követően magyar politikus világpolitikai jelentőségű szerepet csak egyszer, 1914-ben játszott. (Gróf Tisza István az ún. júliusi válság során).

⁸ *Vasárnapi Ujság*, 1906, (53) 49. sz. 794.

⁹ Ennek ellenére a lovas szobor formát igen sokan kritizálták már a kortársak közül is. Sík Sándor piarista költő például úgy vélte, hogy „Fadrusz kolozsvári Mátyás-szobrához nagyszerűen illik a lóháton ülő, győzelmes hadvezér alakja; de már a pesti Andrassy-szobor láttára önkéntelenül is azt kérdezi az ember: miért kellett ezt a diplomatát lóra ültetni?” Farkas Andrea: Az elfeledett esztétika. In: *Acta universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta historiae litterarum Hungaricarum. Sík Sándor emlékszáma*. Tomus XXIII. Szeged, 1989. Szerk. Grézsza Ferenc. 56–59. 58.

¹⁰ *Uj Idők*, 1906. 578. „Nem tudjuk, miért kell a bronz Andrassynak éppen lóháton ülnie, holott mindazt, amiért hírneves lett, nem lóháton végezte.” (Lyka Károly művészettörténetész értékelése).

¹¹ Az egyik legismertebb anekdota szerint az isaszegi csatában Andrassy ordonáncként a legnagyobb veszedelmek közepette vitte Damjanich parancsát az egyik huszárezredhez. *Pesti Hírlap*, 1906. december 3. 36.

ságok. Nem csoda, ha a mi közönségünk szintén lovas szobrokra vágyik. S hogy e tekintetben kielégíttessék, egy a parlamentben, az íróasztalnál és a diplomácia parkettjén imponáló pályának fényes, sőt varázslatos ragyogású alakját kellett úgyszólván ráerőszakolni a lóra”.¹² Tény, hogy maga II. Vilmos is hiányolta a szobrokat a magyar fővárosból, mint ahogy azt 1897. évi budapesti látogatása során megjegyezte.¹³

Az az igény is hamar megfogalmazódott, hogy az emlékművön megjelenjék a királykoronázaskor és a berlini kongresszuson tevékenykedő politikus alakja, ezért két oldalsó dombormű terve is felmerült.

A szobor elkészítésére a kormány bizottságot hozott létre, Gróf Andrássy Gyula Emlékbizottság néven, amely az emlékmű felállításának előkészületeit koordinálta.¹⁴ A grémium tagja volt a magyar politikai elit krémje (pl. Tisza Kálmán, Wekerle Sándor, Csáky Albin, Szapáry Gyula), de csak egyetlen művész, Ybl Miklós foglaltatott benne helyet. Mindez jól mutatta, hogy a kormány elsősorban a politikai, társadalmi szempontokat tartotta fontosnak az emlékmű megvalósítása során, míg a szűkebb értelemben vett művészeti kérdések ezeknek rendelődtek alá.¹⁵ A bizottság 1890. június 16-án ült össze először, amikor egy szűkebb „végrehajtó bizottságot” jelöltek ki, amelynek elnöke báró Podmaniczky Frigyes – a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke – lett.¹⁶

A „nagy bizottság” elnöke, Szapáry Gyula miniszterelnök 1890. július 17-én levelet intézett Budapest vezetéséhez, amelyben arra tett javaslatot, hogy „a szóban levő emlékszobor azon az úton [vagyis a mai Andrássy-úton] állíttassék fel, mely éppen az elhunyt nagy államférfiú kezdeményezésének köszöni létrejöttét, s egyik maradvány emlékét képezi sokoldalú, sikerdús működésének”.¹⁷ Szapáry levelét azzal zárta, hogy biztos „a főváros közönségének együttműködésében”. A főváros mérnökei még ez évben véleményezték a terveket, és összegző jelentésük 1890. november 10-én nem javasolta a városligeti helyszínt, mivel „a kiszemelt pont egyszerű szobormű felállítására nem alkalmas”. Ehhez járult még az ún. Képzőművészeti Bizott-

¹² *Vasárnapi Ujság*, 1906, (53) 49. sz. 793.

¹³ Liber Endre: *Budapest szobrai és emléktáblái*. Budapest, Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 1934. 223–224. Bertényi, i. m. 210. A német császár kritikájának hatására is Ferenc József tíz szobrot adományozott a székesfővárosnak.

¹⁴ Liber: i. m. 265.

¹⁵ Ez a jelenség szinte általános volt a korszakban, ezért is hívták Budapestet „a rossz szobrok fővárosának”, ahol „nem a legjobb mű lett a nyertes, hanem egy konvencionális szoborminta, amely megnyerte a konvencionális ízlésű bizottság tetszését”. Lyka Károly: *Szobrászatunk a századfordulón*. Budapest, Corvina, 1983. 14–15.

¹⁶ Liber: i. m. 265.

¹⁷ BFL IV. 1407. b. III/2493/90. ME 2263/1890.

ság ellenvéleménye is, amely aláhúzta, hogy a szobor egyedül állva nem érvényesülhetne – a mai Hősök tere – helyszínén, „más építménnyel összekötni pedig a pénzügyi nehézségeken túl már azért sem volna ajánlatos, mert ez esetre az Deák Ferencnek szobrát nagymérvben felülmúlná, mit pedig alig óhajthat valaki”.¹⁸

A SZOBOR TERVEZÉSE

„Legkevésbé hittem azonban, hogy e nagy fontosságú kérdés megoldásánál [...] a szobrot megalkotó művész teljesen mellőztessék!”

A szobor megvalósítására 1892. július 18-án nemzetközi tervpályázatot írtak ki, melyre összesen tíz művész kandidált, köztük négy külföldi. Jóllehet megfogalmazódott az az igény, hogy a bíráló bizottság az „általános közszemlét követően”, valamint „a sajtó, és az illetékes szakférfiak nyilatkozása után hozzon ítéletet”, vagyis a közvéleményt figyelembe véve döntsenek a győztes pályázatról, a grémium végül maga döntött a kérdésben, Zalát hirdetve győztesként.¹⁹

Zala György eredeti terve még grandiózusabb lett annál, amely végül megvalósult. Andrassy szobrát ugyanis egy oszlopcsarnok övezte volna; ezeket a terveket végül a millenniumi emlékmű megépítése során felhasználták. A pályázaton második helyezést ért el Gustav Eberlein német szobrász, akivel szemben a legfőbb kifogás az volt, hogy terve túlságosan emlékeztetett I. Vilmos berlini szobrára. Még érdekesebb számunkra a harmadik helyezett pályamű, amelyet Stróbl Alajos nyújtott be: a művész ugyanis az épülő Országház déli oldalához – lényegében a mai helyére – álmodta meg a szobrot. Stróbl abban a pillanatban öröközte volna meg Andrassyt, amikor az kucsmáját felemelve a királykoronázáskor, elkiáltotta magát: éljen a király!²⁰ A bíráló bizottság optimistán tekintett a jövőbe, és kijelentette: „általában az egész pályázat arról győzött meg bennünket, hogy a magyar szobrászat folytonos fejlődésben van és erős a hitünk, hogy ezen a téren is megálljuk a versenyt a külfölddel, amire biztató zálog Zala György diadala”.²¹

Miután a szobor jellegét eldöntötték, fontos problémát jelentett a helyszín kiválasztása. Az eredeti elképzelés a szobrot a mai Hősök tere közelébe helyezte volna, ez ellen azonban több művészfórum tiltakozott, mivel attól tartottak, hogy Andrassy szobra így csak jó időben lesz a főváros egyik forgalmas pontján, vagyis az emlékmű

¹⁸ BFL IV. 1407. b. III/2493/90.

¹⁹ *Vasárnapi Ujság*, 1893, (40) 43. sz. 717.

²⁰ *Vasárnapi Ujság*, 1893, (40) 43. sz. 718.

²¹ *Vasárnapi Ujság*, 1893, (40) 43. sz. 718.

„nyári” lesz.²² Jóllehet az 1894. évi 850. sz./M.E. szerződés rögzítette, hogy „a szobor az Andrassy út városligeti végződésében állítandó fel”, és már a részleteket is jelentős mértékben kidolgozták,²³ hamarosan felmerült, hogy a szobrot az épülő Országház mellett kell felállítani, még pontosabban annak déli homlokzatánál fogják elhelyezni. Az erről szóló döntést 1895. május 7-én hozták meg.²⁴ Érdekesség, hogy maga Zala ellenezte ezt a tervet, mivel „Duna-partunk annyira el van halmozva szobrokkal, hogy úgy tűnik fel, mint egy valóságos szobor-kirakat, lévén csaknem valamennyi fővárosi szobor a Duna-parton van felállítva, ami talán mégsem a legszerencsésebb idea”.²⁵

Zala minden követ megmozgatott, hogy ne az Országház melletti tér legyen a szobor helye. 1897. április 18-án ezért levelet intézett Bánffy Dezső miniszterelnökhöz, amely a következőket tartalmazta: a tervezett helyszín teljesen alkalmatlan a szobor felállítására „annak nagysága és nagy aránya” miatt, valamint az teljesen ignorálná „az érdemdús nagy államférfi emlékét is”. Zala kijelentette, hogy bár „Deák Ferenc és Széchenyi István szobrai ugyan szintén a Duna-parton állanak, de egy központi téren”, egyben sértődötten azt is megjegyezte, hogy „legkevésbé hittem azonban, hogy e nagy fontosságú kérdés megoldásánál szerény csekélységem, mint a szobrot megalkotó művész teljesen mellőztessék!” Végül érveként pedig azt is közölte, hogy a szerencsétlen helyszínválasztás nemcsak a szobor minőségét rombolja, hanem a művész renoméját is károsítja.²⁶

Miután egyértelművé vált, hogy a politikai vezetés ragaszkodik az Országház közeli helyszínhez, Zala annak keleti oldalához (nagyjából a Horthy-korszak alatt felállított Rákóczi-lovas szobor helyszínére) kívánta elhelyezni az emlékművet. A helyszín körüli mizériák azonban csak az egyik gondot jelentették: a művész már a szobor modelljének készítése során időzavarba került, és nem tudta tartani az eredetileg rögzített hároméves határidőt. Ráadásul – és ennek ellenére – a művész levél-

²² Liber: i. m. 267.

²³ BFL IV. 1407. b. VII. 12595/1894. Komoly tervek készültek például a szobor ideiglenes terrasszal való körülvételére, hogy a mai Műcsarnok helyén álló artézi kutakhoz biztosítsák a bejutást.

²⁴ MNL-OL Miniszterelnökség K 26 667. doboz XXX. tétel 187. Az Andrassy út mellett a Vár is felmerült mint lehetséges helyszín, mégpedig a Hentzi-szobor helyén. Borbás György: *A millennium szobrása, Zala György (1858–1937)*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1999. 37.

²⁵ MNL-OL Miniszterelnökség K 26 667. doboz XXX. tétel 190. Az elhelyezéssel kapcsolatban – mint minden lovas szobor esetében – Andrassy emlékműve esetében is felmerült az a kérdés, merre fog nézni a ló fara? Mivel az pont az Országház felé esett, ez sok kellemetlenkedő polémiára adott alkalmat. Pl. „Csodálatos, hogy a ló, az Andrassy lova, éppen azzal a részivel fordul a magyar parlament felé, mely része – magunk közt legyen mondván – éppen nem parlamentáris része.” *Népszava*, 1906. december 4. 7.

²⁶ Szatmári: i. m. 142.

ben fordult Széll Kálmán miniszterelnökhöz, hogy a 150 ezer koronára rúgó, szerződésben rögzített megbízási díj maradék 30 ezer koronás summáját is utalják ki számára. Podmaniczky indulatos feljegyzésben rögzítette, hogy 20 ezer K csak akkor utalható, ha Zala „a nagy segéd modelleket öntésre kész állapotba hozta”, a maradék 10 ezer pedig akkor, ha szobrász minden feladatát befejezte. Az elnök feljegyzését – betűhű – „NEM!”-mel zárta.²⁷

A Podmaniczky és Zala közötti csörte 1899. október 20-án folytatódott, amikor az elnök ismét számon kérte a szobrászon, hogy a modell még mindig nincsen készen, miközben 1897. április 24. volt az eredeti határidő. E viták ellenére Zala megbízása egyszer sem forgott komolyabb veszélyben, amelyben a szobrász kiváló reputációja mellett az is szerepet játszott, hogy szinte egy időben kezdődtek meg Szent István (Stróbl Alajos), valamint Mátyás király (Fadrusz János) lovas szobrának munkálatai,²⁸ így nehezen lehetett volna – különösen hazai művésszel – Zalát pótolni.

1901 tavaszán a Műcsarnok évszakos tárlatán már maga Ferenc József faggatta Zalát a szobor készülségi állapotát illetően, valamint megkérdezte a művészt, hogy megfelelő hely lesz-e annak a Parlament előtti tér? Zala korábbi véleményét megváltoztatva egyértelmű igennel válaszolt.²⁹ 1901-ben a szobor elkészítéséért felelő bizottság döntést hozott arról, hogy a talapzatot oravicai márványból (tehát hazai alapanyagból) fogják elkészíteni.³⁰ E mellett leginkább Széll Kálmán miniszterelnök kardoskodott, mivel úgy vélte, hogy abban az esetben is a hazai alapanyagokból kell gazdálkodni, ha azok importból olcsóbb kivitelezést tennének lehetővé.³¹ Ekkor az volt a terv, hogy a szobrot az Országházzal egy időben avatják fel.³²

Zala 1902. március 2-án levelet intézett Széllhez, amelyben közölte, hogy „az Andrassy-szobor végleges nagy fősz [gipsz] mintája a befejezés stádiumában van. Sőt már a múlt hónapban befejezhettem és átadhattam volna azt [...] ha túl szigorú művészi ambícióból kifolyólag nem alkalmaznék önmagammal szemben oly szigorú kritikát, hogy a laikus, de még a szakértő műbíráló figyelmét is első megtekintésre könnyen kikerülő kisebb eltéréseket nem akarnék mind jobban és jobban tökéletesíteni”.³³ Zala a lehető legnagyobb hitelességre törekedett, a ló-modelljére

²⁷ Szatmári: i. m. 144.

²⁸ Borbás: i. m. 37.

²⁹ Borbás: i. m. 41.

³⁰ *Vasárnapi Ujság*, 1901, (48) 37. sz. 601.

³¹ Széll 1901. december 10-én így fogalmazott a Parlamentben: „Csak a napokban történt, hogy az Andrassy-szobor talapzatának kérdésénél az a bizottság, amely az én elnökletem alatt működött, sokkal drágább márványt fogadott el és rendelt meg, csak azért, mert az hazai márvány volt, mint amennyibe az idegen márványból való került volna.” *Képviselőházi Napló*, 1901–1906. I. köt. 417.

³² *Vasárnapi Ujság*, 1901, (48) 37. sz. 601.

³³ Szatmári: i. m. 147.

rátette a XVII. századi díszes – koronázásoknál használatos – lószerszámokat, míg Andrassy alakját a Fővárosi Cirkusz fiatal igazgatója testesítette meg, több óras, kellemetlen pozitúrákban való lovon ülésel.³⁴ Mi több, a modell lova Andrassy Tihamér „Rigó” nevű hátasa volt.³⁵

A TITTELDORFER-AFFÉR

A köztéri szobor elkészítésére vonatkozó szerződést 1902. augusztus 1-jén írták alá Zala Györggyel. A munkálatok rendben haladtak, de az Andrassy-szobor előkészítése során is felbukkant panama-vád, amely az ún. Titteldorfer-ügyként vált hírhedtté. Titteldorfer Alajos a Beschorner rézöntő vezetője volt, és egy belső vállalati viszályt követően azzal a váddal fordult a sajtóhoz, hogy a cég 5000 koronával megvesztegette a Fővárosi Közmunkatanácsot az emlékművel kapcsolatos megbízásért.³⁶ Titteldorfer azt is firtatta, hogy a Beschorner eredetileg 43 500 Ft-ért vállalta a munkát, később ezt a gyár központja 76 500 Ft-ra módosította, így „alapos a gyanú arra, hogy visszaélését akarnak elkövetni az állam pénzével”.³⁷ Bár vizsgálat indult a botrány kitörését követően, sőt Zala be is perelte Titteldorfert, az ügyet utóbbi 1905. április 15-i halála végleg ad acta tette.³⁸ Ekkortájt előbb az a hír járta, hogy a szobrot Ferenc József koronázási évfordulóján, 1905. június 8-án fogják felavatni,³⁹ majd hogy 1905 őszén át fogják adni a szobrot.⁴⁰ A munkálatok csúszása mellett az állandó késlekedésnek már politikai okai is voltak: a feszült belpolitikai helyzet, a „darabont kormányral” szembeni hűvös közhangulat nem kedvezett a ceremónia megszervezésének.

Ekkor Zala is újabb problémákat hozott felszínre. A szobrász 1905. szeptember 27-én terjedelmes – 5 oldalas – levélben fordult Fejérváry Géza miniszterelnökhöz, amelyben 60 ezer korona pluszösszeg kiutalását kezdeményezte. Zala legfőbb érve az volt, hogy „immár öt éve a legnagyobb erőfeszítéssel dolgozom, éjjeleimet is nappallá téve ezen az óriási, nagy és végtelen nehéz munkán”. Zala azt is nehezményezte, hogy gróf Tisza István előző miniszterelnök korábban 100 ezer koronás tiszteletdíját 80 ezer koronára redukálta.⁴¹

³⁴ Borbás: i. m. 40. Ennek ellenére a szobor átadása után Zalát a ló tartásának és lovas ülésének „nem természetes” volta miatt Lovik Károly író-hippológus kritizálta. *Művészet*, 1907. 6. évf. 2. sz. 103.

³⁵ Liber: i. m. 268.

³⁶ *Pesti Hírlap*, 1902. május 15. 16.

³⁷ MNL-OL Miniszterelnökség K 26 666. doboz XXX. tétel 352.

³⁸ Uo. 185.

³⁹ *Vasárnapi Ujság*, 1904, (51) 49. sz. 832.

⁴⁰ *Vasárnapi Ujság*, 1905, (52) 13. sz. 205.

⁴¹ MNL-OL Miniszterelnökség K 26 666. doboz XXX. tétel 206.

A kiobbant botránytól, valamint Zala petíciójától függetlenül a munkálatok gyorsabb ütemben zajlottak, így a Miniszterelnökség számára készített jegyzőkönyv 1906. január 4-én rögzíthette, hogy a szobor készítésével kapcsolatos folyamatok rendben haladnak.⁴² Ekkor már a szobor két oldalát díszítő domborművek készült-ségi állapota is kielégítő volt, az ebbéli feladatokat Róna József műércöntő látta el, aki tekintélyes summát, 22 ezer koronát kapott megbízási díjként. Ám alig másfél hónappal később, február 25-én Róna további 70 ezer koronát kért, mivel „a bronz ára időközben 54 %-kal emelkedett”.⁴³ Hosszas vitát követően a bizottság 20 ezer korona pluszköltséget biztosított a munkálatok befejezésére. 1906 tavaszán egy jelentés a szoborral kapcsolatos kiadásokat az alábbi módon összegezte:⁴⁴

Jogcím	Kiadás (korona)
1. Zala György tiszteletdíja	284 000
2. Márványanyag és kőfaragó munka	199 444
3. Ércöntés	76 000
4. Föld- kőműves és elhelyező munka	47.500
5. Pályázati hirdetés és a pályázatok bírálata	16.000
6. Állványbódé költségei	11 450
7. Egyéb költségek	24 050
Mindösszesen	658 444

A SZOBOR ELKÉSZÜL

A végrehajtó bizottság új elnöke báró Gromon Dezső 1906. szeptember 2-án elégedetten jelenthette, hogy a szobor lényegében elkészült,⁴⁵ egyben javasolta, hogy az emlékművön elhelyezendő feliratok tárgyában a Magyar Tudományos Akadémia véleményét kérjék ki.⁴⁶ Wekerle pedantériájára jellemző módon észrevette, hogy az összesítés során 10 (!) koronával elszámolták a felterjesztett költségösszesítést, így annak korrekcióját kérte.⁴⁷

⁴² Uo. 3–4.

⁴³ Uo. 15–17.

⁴⁴ Uo. 35.

⁴⁵ A 2015–16-ös rekonstrukcióhoz hasonlóan maga a lovas szobor már korábban elkészült, és a két bronz domborművet fejezték be ekkor – a dualista korszakban azonban mindaddig deszkapalánkkal vették körül az emlékművet, amíg utóbbiak el nem készültek.

⁴⁶ MNL-OL Miniszterelnökség K 26 666. doboz XXX. tétel 37.

⁴⁷ Uo. 41. Wekerle 1906. október 18-án tette észrevételét a szoborral kapcsolatos „túlkidások” tárgyában.

Időközben megérkeztek az MTA javaslatai is (1906. október 23.), amely alapján Gromon úgy vélte, hogy a szoborra elég kiírni Andrassy nevét, mivel „ami a születési és halálozási évszámot illeti, azt tartom, hogy ez síremlékre való és nem szoborra, mely az illetőt legalább emlékében halhatatlanná tenni van hivatva”.⁴⁸

A végső javaslat a következő lett: 1. A homlokzatra: Gróf Andrassy Gyula 1823–1890. Az 1890. III. tc. értelmében emelte a hálás nemzet. 2. A koronázási jelenet oldalán: Hazáját szolgálva tette királyának fejére a koronát, mint Magyarország miniszterelnöke; Budán, 1867. június 8. 3. A congresszusi jelenet oldalán: Királyát szolgálva adott súlyt a magyar nemzet szavának a világ tanácsában mint a Monarchia külügyminisztere a berlini congresszuson, 1878. július 13. Ezeket a javaslatokat végül lesöpörték az asztalról, mivel Ferenc József is kijelentette, hogy szükségtelen hasonló mondatokat feltüntetni, mivel Andrassy közismertsége feleslegessé teszi azokat.⁴⁹

A munkálatok előkészítése során a berlini kongresszust ábrázoló dombormű váltotta ki a legnagyobb pozitív reakciókat. Még 1904 januárja folyamán az értékelő bizottság kiemelte a „művészi koncepció azon helyes megoldását, hogy úgy sikerült a művésznek gróf Andrassyt a 20 főből álló csoport főalakjává kiképezni, hogy emellett a többi alak perspektívájának hatása sem szenved”.⁵⁰ A jegyzőkönyv azt is rögzítette, hogy Tisza kifogásolta gróf Károlyi ruhájának „nem kifejezetten magyaros szabását”. Szintén pozitív visszhangot váltott ki Andrassy lovas alakjának megformálása, valamint arcának élethű ábrázolása: a miniszterelnök özvegye kijelentette, hogy ez az általa ismert legpontosabb Andrassy-képmás.⁵¹ A volt miniszterelnök-diplomata attribútumát azzal kívánták hangsúlyozni, hogy Andrassyt fedetlen fővel ábrázolták.⁵²

Zala a szobor talapzatának két domborművével is mesterművet alkotott. Az egykorú beszámolók aláhúzták, hogy mindkét jelenetet sikerült úgy megkomponálni,

⁴⁸ Uo. 44.

⁴⁹ *Budapesti Hírlap*, 1906. december 4. 9. „Andrassy Gyula grófnak tegnap leleplezett emléksobrán csupán ez az egyszerű aranybetűs fölírás van: Gróf Andrassy Gyula. A szoborbizottság még más fölírást is tervezett rája és e végből tanácsot kért a Magyar Tudományos Akadémiától is. A király előtt a tegnapi ünnepen Zala György, a szobor alkotója megemlítette ezt a körülményt, mire ő felsége így szólt: »Fölösleges minden fölírás. Egy monumentális emléken legszebb az egyszerű név, úgymint mindenki tudja, hogy ki volt Andrassy Gyula.« A király e nyilatkozata következtében nem véznek már semmit a szoborra.”

⁵⁰ MNL-OL Miniszterelnökség K 26 666. doboz XXX. tétel 234.

⁵¹ Borbás: i. m. 40. Más művészettörténeti vélemények is Andrassy alakjának reális ábrázolását emelték ki. Lyka Károly például így fogalmazott: „Afféle anyagszerű plasztikai láttelel támad így, amely olyan hiteles, mint egy hivatalos inventárium. A szobrász Andrassyt huszártábornoki egyenruhában ültette lóra, az egész előírással felszerelés [...] Csak más fejet kellene ráforrasztani, s akár milyen más honvédtábornoknak lehetne szobra.” Lyka: i. m. 42.

⁵² *Vasárnapi Ujság*, 1904, (51) 49. sz. 832.

hogy Andrassy központi szerepet játszik, és mégsem sérül a történelmi hűség: a berlini kongresszuson a központi alak Bismarck, akinek Andrassy mond valamit: és erre figyelnek az európai diplomaták.⁵³ Ferenc József megkoronázásánál pedig azt a pillanatot örökítette meg a művész, amikor Simor János hercegprímás és a nádori jogkört betöltő Andrassy az uralkodó fejére helyezik a Szent Koronát.⁵⁴

Fentiek tükrében nem meglepő, hogy a Wekerle-kormány 1906. szeptember 26-án Ferenc József királyt is meghívta az avatási ünnepségre.⁵⁵ Az elvégzett munka utáni lelkesedés során Gromon Zala Györgyöt a Tudomány és Művészet Díszjelvényének kitüntetésére terjesztette fel, a korszakra oly jellemző dagályos érveléssel: „A köszönetet, melyet az emlék felavatása fel fog idézni, táplálni fogja bizonyára nemcsak az a tudat, hogy a haza nagy fiának emlékét, s azokat a hervadhatatlan érdemeket, melyeket királya és hazája irányában szerzett az utókor előtt, az enyészettel beláthatatlan időkig dacoló szobormű is fogja nemzeti históriánkkal párhuzamosan hirdetni”.⁵⁶ Gromon ekkor még nem sejtette, hogy „az enyészettel beláthatatlan időkig való” dacolás alig egy emberöltőig fog tartani...

A ceremónia fényének emelése érdekében Körmöcbányáról 12 darab arany, 60 db ezüst és 1000 db bronzból készült Andrassy-érmek rendeltek az avatás idejére.⁵⁷ Érdekes momentumot jelentett, hogy a k. k. miniszterelnök, báró Beck, idejekorán kimentette magát a ceremónián való megjelenés alól, így a ciszlajtán birodalomrészt az osztrák pénzügyminiszter képviselte.⁵⁸ Kínos epizódot vázol fel számunkra Gromon 1906. októberi levele, amelyet Wekerléhez intézett: a fehérmárvány talapzat sárga, zöld foltok jelentek meg, amelyeket végül sikerült eltávolítani.⁵⁹ Az avatási ünnepség előkészítését végül munkássztrájk is nehezítette: több ízben került sor ács tiltakozásokra, amelyek során a munkások nem hajtották végre a szobrot övező ideiglenes faépítmény elbontását, a helyzetet a hadsereg beavatkozása oldotta meg: besorozott ácssegédekkel végeztették el a munkát.⁶⁰ 1906. november 30-án pedig a tiltakozó ácsok miatt katonákkal kellett elbontatni az emlékművet övező fakepitést.⁶¹

⁵³ A dombormű készítése során Anton von Werner közismert festménye szolgált például.

⁵⁴ *Vasárnapi Ujság*, 1904, (51) 49. sz. 832–833.

⁵⁵ MNL-OL Miniszterelnökség K 26 666. doboz XXX. tétel 57–58.

⁵⁶ Uo. 68.

⁵⁷ Uo. 83.

⁵⁸ Uo. 117.

⁵⁹ Uo. 138.

⁶⁰ *Népszava*, 1906. szeptember 28. 2.

⁶¹ Képviselőházi napló, 1906–1911. IV. köt. 194–195.

AZ AVATÁS

„Hulljon le a lepel!” – Ferenc József

A magyar közvélemény fokozott várakozással, egyben megelégedettséggel fogadta a szobor elkészültét, ennek megfelelően a ceremóniára nagy erővel készült mind az ország, mind Budapest: Bárczy István polgármester a rendezői teendők ellátására 23 tisztviselőt jelölt ki, akiktől azt kérte, hogy feladataikat „különös lelkiismeretességgel és pontossággal lássák el, tekintettel Ó Felségének az ünnepélyen való megjelenésére”.⁶²

A december 2-ai ünnepségre, amely vasárnapra esett, az uralkodó dinasztia részéről a király mellett megjelent Frigyes főherceg (a későbbi k. u. k. főparancsnok) és felesége, Izabella főhercegnő, valamint József Ágost főherceg és neje, Augusztia főhercegnő is. Nem meglepő módon viszont nem vett részt a ceremónián a trónörökös, Ferenc Ferdinánd főherceg. Az eseményen részt vett a teljes magyar kormány, a horvát bán, a fiumei kormányzó, valamint a törvényhozás mindkét háza, és a horvát szábor küldöttsége is.⁶³ A kormánynak külön kérelmeznie kellett, hogy az Ottó főherceg⁶⁴ halála miatt elrendelt udvari gyászt függeszék fel, annak érdekében, hogy a résztvevők díszmagyart ölthessenek.⁶⁵

A ceremóniára természetesen az Andrássy-család tagjait is meghívták, sőt a helyzet pikantériájaként a második Wekerle-kormány belügyminisztere, ifj. Andrássy Gyula, a kabinet tagjaként vehetett részt az ünnepségen.

Az ünnepség programja a következő volt:⁶⁶

1. A királyt a miniszterek fogadják, s a részére fenntartott díszsátorba kísérik.
2. A szoborbizottság nevében Széll Kálmán avatóbeszédet mond, és a király engedelmét kéri a szobor leleplezésére.
3. A székesfőváros polgármestere átveszi a szoborművet.
4. A képviselőház és a főrendiház elnöke koszorút helyeznek el a szobor talapzatára.
5. A király távozik a díszsátorból, és a szoborművet körüljárja.

A ceremónia idején enyhe téli időjárás uralkodott,⁶⁷ amely elősegítette, hogy viszonylag nagy, több ezres tömeg gyűlt össze az ünnepségre. A *Vasárnapi Ujság* 1906. december 9-i vezércikkében Mikszáth így fogalmazott: „bizonytalán különös, hogy a leglovasabb nemzetnek, akitől a huszárt utánozzák a világ hadseregei, gyalog áll-

⁶² BFL IV. 1409. b/1217. Doboz Eln. 3514/1906

⁶³ Liber: i. m. 269.

⁶⁴ A későbbi IV. Károly édesapja.

⁶⁵ *Budapesti Hírlap*, 1906. november 1. 24.

⁶⁶ *Magyarország*, 1906. december 3. 3.

⁶⁷ *Pesti Hírlap*, 1906. december 3. 3.

janak majdnem összes ércbe öntött újabb nagyjai, sablonos irattekercseivel. [...] Akár lóháton, akár gyalog van megörökítve gróf Andrássy Gyula, mindenképp alkalmas arra, hogy a magyar ember szíve kevély érzésekben mártódjék meg láttára”.⁶⁸

Az avatási ceremónia rangját természetesen Ferenc József részvétele mutatta a leghívebben: a sors különös játékaként az ünnepségre uralkodásának – vagyis császári trónra lépésének! – 58. évfordulóján került sor.⁶⁹ Mindez jól jelezte, hogy a „szép akasztott” emlékművének felavatása sem múlhatott el a dualista Monarchiát oly annyira jellemző antagonisztikus folyamatoktól. Foerk Ernő építész – aki Zala munkatársa volt az emlékmű készítése során – bizalmas beszámolója szerint a 76. életévét taposó uralkodó „didergett és szaladó tempóban végezte a megtekintést”.⁷⁰

Az avatási ünnepségen Széll Kálmán félórás ünnepi beszéde nem fukarkodott Andrássy személyével kapcsolatban a pozitív jelzőktől: a volt miniszterelnök és pénzügyminiszter többek között megállapította, hogy Andrássy „eszményi, tüneményes alakja volt közéletünknek. Nagy szelleme a zsenialitás isteni lángjával egyesítette a mély ítélőtehetséget, a nagy államférfiaknak ezt a nagy adományát és igazi ismérvét”.⁷¹ Széll kijelentette, hogy „e kiváló férfiút, aki úgy Magyarország politikai életének, valamint a Monarchia külügyi politikájának ma fennálló új alapját megteremtette, a jövő nemzedékek is eszményképül fogják tekinteni”.⁷² Ám a lendületes *aristeia* nem állt meg ezen a ponton: „Jelleme tiszta, mint a színarany és erős, mint a sziklafal. Egész lénye csupa nemesség. [...] Ragyogó elméje fényt is, meletget is árasztott egyszerre [...] környezetében mindenki érezte, hogy van egy erős ember, aki nemcsak vezet, de véd és oltalmaz”.⁷³ „Az ország vezérigazgatója” természetesen Ferenc Józsefet is éltette beszédében, és kijelentette, hogy „királyhűség és hazaszeretet elválaszthatatlan fogalmak minden igaz magyar szívében”.⁷⁴ Ennek megfelelően a 48/49-es idők Andrássyjáról szinte említést sem tett.⁷⁵ Széll természetesen felidézte Andrássy diplomáciai eredményeit, ám még hangsúlyosabban említette a következőket: „S aki a legnagyobb európai nemzetek legnagyobb európai államférfiaival együttműködött a világot érintő nagy kérdésekben: agyának minden gondolatában,

⁶⁸ *Vasárnapi Ujság*, 1906, (53) 49. sz. 793.

⁶⁹ A korabeli dokumentumokban nem találtam nyomát annak, hogy volt-e szándékosság ebben az időzítésben. Mindazonáltal a sajtó és a hivatalos közlemények nem hangoztatták ezt a tényt.

⁷⁰ Szatmári: i. m. 107.

⁷¹ *Magyarország*, 1906. december 4. 3.

⁷² Borbás: i. m. 41.

⁷³ *Magyarország*, 1906. december 4. 3.

⁷⁴ *Pesti Hírlap*, 1906. december 3. 4.

⁷⁵ A *Népszava* gunyoros tudósítása szerint: „De ha már lovon ül Andrássy, hát miért nem ül úgy, mint 48/49-es huszárezredes? Az ilyen ember sokkal büszkébben ficáncoltathatja a lovát, mint a somfordáló, hunyó-búvó diplomata.” *Népszava*, 1906. december 4. 7.

szívének minden dobbanásában magyar volt és magyar maradt, aki hazáját szerette mindennek felett.”⁷⁶ Széll Horatius híres szentenciáját – némileg módosított formában – idézve kijelentette, hogy „mi ércbe véstük emlékezetét, de ő maga önmagának »exegit monumentum aere perennius« [ércnél maradandóbb művet állított magának]”.⁷⁷

Ferenc József az alábbi szavakkal leplezte le a szobrot: „Őszinte meglepéssel tölt el, hogy részt vehetek ezen szobormű leleplezésén, melyet Magyarország az ő nagy fiának, e hozzá méltó helyen állított. Hálásan emlékszem meg ama soha el nem múló érdemeiről, melyet a boldogult Andrassy gróf királya, hazája és a Monarchia körül szerzett; azon reményemnek adok kifejezést, hogy e kiváló férfiút, aki úgy Magyarország politikai életének, valamint a Monarchia külügyi politikájának ma fennálló új alapját megteremtette, a jövő nemzedékek is eszményképül fogják tekinteni. Hulljon le a lepel!”⁷⁸

Ezt követően Budapest székesfőváros alpolgármestere vette át az emlékművet. Vaszilevits János Andrassy működésének fővárosra gyakorolt hatását húzta alá, vagyis a volt miniszterelnökben, „a főváros felvirágoztatásnak jelképét” látta, aki „lángelméjének teremtő erejével a magyar fővárost a világvárosok sorába emelte”.⁷⁹ Vaszilevits némi pátosszal azt is kijelentette, hogy „Andrassy Gyulának emlékét [...] mindenkor hálás kegyelettel fogjuk őrizni és ahányszor rápillantunk, mindannyiszor fel fog szállni lelkünkéből az imaszerű fohász: fény nevére és áldás emlékére!”⁸⁰ A ceremónia koszorúzással zárult, majd Ferenc József Zala kíséretében megtekintette és körbejárta a szobrot. Az ünnepély sikeres lebonyolítását mutatja, hogy még a *Népszava* tudósítója is így fogalmazott: „Szép volt a leleplezési ünnepély, tagadhatatlanul szép. A napsugár éppen abban a pillanatban bukkant elő, mikor a király leolvasta a következő felhívást: »Hulljon le a lepel!«”⁸¹

⁷⁶ Sárkány Sándorné Halász Terézia: *Széll Kálmán életrajza*. Budapest, Fodor Állami Nyomda, 1943. 257. A biográfia „több szempontból, elavult, mégis adatgazdag munka, mely Széll számos olyan iratán, feljegyzésén alapul, amelyek időközben megsemmisültek”. Vö. Schwarczwölder Ádám: *Széll Kálmán pénzügyminisztersége és lemondásának körülményei*. In: VERITAS Évkönyv 2014. Szerk. Ujváry Gábor. Budapest, Veritas – Magyar Napló, 2015. 51–79. 51.

⁷⁷ *Pesti Hírlap*, 1906. december 3. 4.

⁷⁸ Líber: i. m. 270.

⁷⁹ *Pesti Hírlap*, 1906. december 3. 4. Az alpolgármester a beteg Bérczyt helyettesítette az ünnepségen, ennek ellenére egy hosszú – negyedórás – emlékbeszédet készített elő. A ceremónia napján azonban értesítették, hogy Ferenc József hajlott kora miatt már nem tud hosszú ideig állni, így egy-egy mondatos beszédet kértek tőle. Vaszilevits némi kuruckodással egy húszsoros, többszörös körmondattal tett eleget a kérésnek... *Tolnai Világlapja*, 1927. március 30. 26.

⁸⁰ Borbás: i. m. 42.

⁸¹ *Népszava*, 1906. december 4. 7.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Mikszáth beszámolója szerint az ünneplő tömeg soraiban „okos emberek sugdosnak köröskörül, hogy miért kellett éppen most leleplezni Andrásy szobrát, mikor nagy műve roskadozik? Roskadozik-e vagy nem, ez Andrásy nagyságából, érdemeiből nem von le semmit. Hiszen ha a kerék eltörik, nem mindig a kollár az oka, hanem vagy a szilaj lovak, vagy a rossz kocsisok, vagy a rossz utakon való járás...”⁸² A jelenlévők ezzel a Monarchiát sújtó bel- és külpolitikai nehézségekre utalhattak, amely a Magyar Királyságban még jobban érződött a darabont-kormány friss emléke gyánánt. Bár a kortársak körében megfogalmazódott az a remény, hogy a koalíciós kormány – az egyesült 48-as és 67-es tábor – felül fog tudni emelkedni ezen a válságon, és az emlékmű avatásában szinte egy új korszak kezdetét látták,⁸³ ezek a várakozások nem teljesültek.

A kortársak közül legrealisabban talán a Magyarország egyik újságírója értékelt gróf Andrásy Gyula eredményeit: „Nagy kvalitásai, igaz magyar szíve, forró hon-szeretete előtt tisztelettel hajlanak meg azok is, akiket a politika elválasztott e kiváló férfitól. [...] És ha műve nem is lesz örökké tartó, már magában az, hogy egy pár évtizedre békét szerzett Európa nemzeteinek, hervadhatatlanná teszi az ő babérjait”⁸⁴. Jelen esetben a próféta szólt a zsurnalisztából: két évvel a szobor felavatását követően a Monarchia annektálta az Andrásy kezdeményezésére okkupált Bosznia-Hercegovinát, majd a balkáni expanzív törekvések végzetes módon szembetalálkoztak az Orosz Birodalom imperialista pánszláv politikájával. A Monarchia belpolitikai és gazdasági válsága, amely jól érzékelhető volt már a szobor avatásának pillanatában, rövid időn belül kiteljesedett, és az első világháborúban kulminálódott. Ekként Andrásy-szobrának leleplezésére már a dualista állam végső bukásának árnya vetült, a ceremónia pedig egyszerűsrimind a magyar középhatalmi lét egyik utolsó jelenetét mutatta meg.

Andrásy szobra 39 évig állt. A második világháborút az emlékmű viszonylag kevés sérüléssel vészeltte át, helyreállításának anyagi és műszaki akadályá nem lehetett. A hivatalos kommuniké szerint azonban a Kossuth híd útjában állt és akadá-

⁸² *Vasárnapi Ujság*, 1906, (53) 49. sz. 794.

⁸³ *Budapesti Hírlap*, 1906. december 3. 1. „Ki hitte volna 1890-ben, mikor az Országgyűlés elhatározta, hogy Andrásy Gyula grófnak szobrot állít, hogy a leleplezés ilyen környezetben és ilyen színezéssel megy végbe, és hogy akkor, mikor Andrásy ércalakja meg jelenik a piedesztálon, ki fog esni és mint a szélhordta homok el fog tűnni az a korszak és az a hatalmas tábor, melyet Tiszakornak és tábornak ismertünk.”

⁸⁴ *Magyarország*, 1906. december 2. 9.

lyozta a rommá lőtt főváros közlekedését.⁸⁵ Jóllehet az ideiglenes dunai műtárgy pesti hídfője valóban erre a helyre vezetett, az emlékmű elbontásának elvi okai voltak: a II. Magyar Köztársaság demokratizáló, a nemesi címeket eltörlő programja, amely utóbb az ország bolsevizálódása előfutárának bizonyult, nem tűrhette az ország 19. századi tündöklésének egyik vezető arisztokratáját. A Kossuth tér szerzvilis, bolsevik átrendezése során az Andrássy lovas szobor bronzanyagát – a Tisza-emlékműhöz hasonlóan – Sztálin szobrának elkészítéséhez használták fel.

⁸⁵ http://mandiner.blog.hu/2010/07/04/a_kossuth_ter_szobrai_kis_magyar_emlekmuszobraszat
(letöltve: 2016. január 12.)

DÁVID LIGETI:

“LIGHT BE UNTO HIS NAME, BLESSED BE HIS MEMORY!” – THE UNVEILING OF COUNT GYULA ANDRÁSSY’S EQUESTRIAN STATUE IN 1906

In my study I wish to summarize the history of Count Gyula Andrassy’s equestrian statue, from its original conception in 1890 to its unveiling in 1906. The unveiling was that year’s preeminent cultural event, even as 1906 was also the year of Francis II Rákóczi’s reburial in Kassa (Košice, SK) and the unveiling of King St. Stephen’s equestrian statue in the Castle District. These three represented the second Wekerle government’s most significant cultural events, and were considered by the coalition cabinet to be extremely important since they symbolized the end of domestic political strife in 1905. Moreover, the unveiling of Andrassy’s statue was carried out by Franz Joseph himself, the emperor of Austria-Hungary. In my work I pay special attention to introducing sculptor György Zala’s design, and the greater part of the archival resources cited has come from relevant documents of the Prime Minister’s Office; I have also used contemporary accounts to complete the picture.

I also acknowledge the adversity and complications that extended the design and completion to sixteen years, for example, the so-called “Titteldorfer Affair”, Zala’s several missed deadlines and his embittered correspondence with various state offices.

I also take a detailed look at the statue’s budget, its reception in artistic circles and the artistic debates surrounding its design, which segues into how his contemporaries viewed Andrassy and his work. Finally we consider his place and meaning in history as one of the most significant Hungarian politicians of the Dualist Era.

My work comes to the conclusion that even though Andrassy’s statue was not the first equestrian statue in Budapest – as originally proposed – it perhaps symbolized best Dualist-Era Hungary’s international prestige and strength, the Kingdom’s status as an authentic middle power.

The topicality of my work is manifested in the statue’s recent return to Kossuth Square, where its magnificence can once again be seen.

DÁVID LIGETI:

„LICHT AUF SEINEN NAMEN, SEGEN SEINEM ANDENKEN!“ – EINWEIHUNG DES REITERSTAND- BILDES GYULA GRAF ANDRÁSSYS 1906

In meiner Arbeit fasse ich die Geschichte des Reiterstandbildes Gyula Graf Andrássys zusammen, von der 1890 begonnenen Planung bis zur Einweihung 1906. Die Übergabe der Skulptur zählte zu den herausragenden kulturellen Ereignissen jenes Jahres, obwohl die Neubestattung der Asche Rákóczis und auch die Einweihung der Reiterstatue des Heiligen Stephans in der Budaer Burg in dasselbe Jahr fielen. Diese drei Ereignisse bedeuteten die wichtigsten kulturellen Ereignisse der zweiten Wekerle-Regierung, und waren zugleich auch für das Koalitionskabinett entscheidend, da das Ende der innenpolitischen Krise 1905 auf diese Weise gut demonstriert werden konnte. Die Einweihung der Andrassy-Skulptur nahm der Herrscher, Franz Joseph, selbst vor. In der Studie widme ich der Darlegung der Bewerbung des Bildhauers György Zala großes Augenmerk; die Geschichte der Aufstellung des Denkmals beschreibe ich zum Großteil mit Hilfe der einschlägigen Dokumente des Ministerpräsidiums. Neben den Primärdokumenten verwende ich auch Berichte der damaligen Presse.

Ich gehe selbstverständlich auch auf die Schattenseiten des sechzehn Jahre währenden Prozesses der Planung und des Aufbaus ein, wie z.B. auf die sog. Titteldorfer-Affäre, die die Panama-Anklage bedeutete, oder auf die mehrfachen verspäteten Leistungen von Zala sowie auf seine verbitterte Korrespondenz mit den staatlichen Organen.

In meinem Beitrag kommt darüber hinaus der Darlegung des Budgets, der fachlichen Aufnahme des Denkmals bzw. den mit den Plänen zusammenhängenden künstlerischen Diskussionen eine nachdrückliche Rolle zu. Die Debatten über das Denkmal bieten eine gute Gelegenheit, um die zeitgenössische Einschätzung und Rolle Andrássys nuancieren bzw. Position und Bedeutung eines der bedeutendsten ungarischen Politiker des Dualismus determinieren zu können.

Die Schlussfolgerung meines Aufsatzes lautet: Obwohl – im Gegensatz zu den ursprünglichen Plänen – nicht Andrássys Skulptur die erste Reiterstatue in Budapest geworden war, symbolisierte dieses Denkmal dennoch vielleicht am allerbesten internationales Ansehen und Potential des dualistischen Ungarn, d.h. den wahren Status des Königreichs als Mittelmacht.

Die Aktualität meines Themas liefert der Neuaufbau des Denkmals, denn es glänzt wieder in alter Pracht auf dem Budapester Kossuth-Platz.